

Περὶ ἀνάγκης ἀνεγέρσεως ἀρχαιολογικοῦ
Μουσείου ἐν Σάμῳ.

Ἀναφορά καὶ προτάσεις τῆς Διευθύνσεως τοῦ ἐν Ἀθήναις
Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου.

1) Ἀνασκαφαί ἐν Σάμῳ:

Ἐπὶ τῆς Σάμου εὐρίσκονται δύο ἀρχαῖοι τόποι μεγίστης ἐκτάσεως καὶ σημασίας: τὰ ἐρείπια τῆς παλαιᾶς πόλεως καὶ τὸ Ἡραῖον.

Ἡ παλαιὰ πόλις εἶναι ἡ πόλις τοῦ Πολυκράτους, ἡ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ὅστις τὴν ἐγκωμιάζει ἀποθαυμάζων, «πόλεων πασῶν πρώτη Ἑλληνίδων καὶ βαρβάρων». Ὁ Στράβων τὴν περιγράφει κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μεγίστης αὐτῆς ἐκτάσεως. Ὁ αὐτοκράτωρ Αὐγούστος διῆλθεν ἐνταῦθα πολλοὺς χειμῶνας. Ἡ πόλις αὕτη ἤκμαζεν ἀκόμη κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν. Μέγα μέρος τῆς παλαιᾶς ἐκτάσεως κατέχει σήμερον ἡ κωμόπολις Τηγάνι, ἀφίνουσα ὅμως ἀρχετὸν χῶρον ἐλεύθερον διὰ ἀρχαιολογικὴν ἔρευναν. Πρὶο καίρου ἤδη εἶναι γνωστὰ τὰ καλῶς διατηρούμενα τείχη τῆς πόλεως, ἐπίσης δὲ τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦ Εὐπαλίνου, τὸ ὁποῖον διαπερνᾷ τὸ ὄρος τῆς πόλεως ὡς διῶριξ ἐνὸς χιλιομέτρου μήκους. Ἀνασκαφαί τοῦ γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, γενόμεναι εἰς περιωρισμένην κλίμακα, ἐξηκρίβωσαν πλούσια ἔχνοι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς πόλεως, μεγάλων ρωμαϊκῶν ἐπαύλεων ὡς καὶ παλαωχριστιανικῶν ἐκκλησιῶν. —

Τὸ Ἡ ρ α ῖ ο ν, κείμενον περὶ τὰ 6 χιλιόμετρα μακρὰν τῆς πόλεως ἐγγὺς τῆς νοτίου παραλίας, εἶναι ἐν τῶν μεγαλειτέρων ἑλληνικῶν ἱερῶν. Ἐχουσιν ἤδη ἀνασκαφῇ τὰ ἐρείπια τοῦ γιγαντίου ναοῦ, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἦτο «μέγιστος πάντων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν», τὸ μεγαλείτερον μέρος τῶν παρακειμένων μικροτέρων ναῶν, τῶν στοῶν,

δρόμων, βάσεων ἀναθημάτων, εἰς προϊστορικὸς καὶ εἰς βυζαντινὸς συνοικισμὸς. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὑπολείπεται ἀκόμη ἀρκετῶν ἐτῶν ἐργασία. - Ἡ διατήρησις τῶν ἐρείπων εἶνε δυνατὴ μόνον εἰς περιωρισμένην κλίμακα, δεδομένου ὅτι ὁ τόπος τῆς ἀνασκαφῆς κατελήφθη ὑπὸ ἐλῶν ἔνεκα τῆς εἰς νεωτέρους χρόνους ὑψώσεως τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος, καλύπτεται δὲ ἕκαστον ἔτος ἐκ νέου ἀπὸ τὴν ἄφθονον βλάβησιν. Μεηαλειτέρας ὅθεν σημασίας εἶναι ἡ φύλαξις τῶν εὐρημάτων. Διὰ τὴν ἐπιστήμην εἶναι ἡ ἀποκάλυψις τοῦ μεγάλου τούτου ἰωνικοῦ ἱεροῦ οὐχὶ μικροτέρας σπουδαιότητος ἀπὸ ἐκείνην τῶν ἱερῶν τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Δήλου. -

2) Κινητὰ εὐρήματα:

Τὰ εὐρήματα τῶν γερμανικῶν ἀνασκαφῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον ὀλίγον μόνον γνωστὰ ἀφοῦ ἡ τοποθέτησις αὐτῶν εἶναι ἀδύνατος ἔνεκεν ἐλλείψεως χώρου, θὰ ἐγέμιζον ἓνα Μουσεῖον μέσου μεγέθους. Τὰ ἀρχαῖκῃς τέχνης ἀ γ α λ μ α τ α καὶ τεμάχια τοιούτων παρουσιάζουν μίαν μοναδικὴν σειρὰν ἔργων ἰωνικῆς ἀνατολικῆς πλαστικῆς, ἡ ὁποία δὲν ἀντιπροσωπεύεται σχεδὸν καθόλου εἰς τὰ ἑλληνικά Μουσεῖα. - Ἡ εἰκὼν αὕτη συμπληρῶνεται διὰ πληθώρας πολυτίμων χ α λ κ ί ν ω ν ἀ γ α λ μ α τ ί ω ν καὶ ἐξαρτημάτων χαλκίνων σκευῶν. Ἀγάλματα καὶ εἰκονιστικά κεφαλαί ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων ἀποτελοῦσιν ἐπίσης ἀξιόλογον σειρὰν. Π ή λ ι ν α ἀ γ α λ μ α τ ι α καὶ εὐρήματα κερ α μ ι ~~σκαφῶν~~ κ ή ς πληροῦν ἀμέτρητα κιβώτια καὶ αὐξάνονται μὲ κάθε νέαν ἀνασκαφήν. Ἡ εἰκὼν τῆς ἐξελίξεως τῆς μικροτεχνίας, ἣν ταῦτα δίδουν προπάντων διὰ τὴν γεωμετρικὴν καὶ τὴν ἀρχαῖκὴν ἐποχὴν, εἶναι μοναδική εἰς πλοῦτον. Εἰς τὰ εὐρήματα ταῦτα προστίθεται μεγάλη συλλογὴ π ρ ο ῖ σ τ ο ρ ι κ ή ς κ ε ρ α μ ι κ ή ς (ἀγνώστου μέχρι τοῦδε μεταβατικῆς περιόδου ἀπὸ τὴν νεο-

λιθικήν εἰς τὴν χαλκήν), ἐπίσης συντρίμματα ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν τοιχογραφικῶν μεγίστης σημασίας διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης, ἀρχιτεκτονικὰ πλαστικὰ μέλη μεγάλων οἰκοδομῶν, ἐπιγραφαὶ εἰς μέγαν ἀριθμὸν, καὶ τέλος ἐπιτύμβιοι πλάκες ἑλληνιστικῆς καὶ ρωμαϊκῆς ἐποχῆς.-

3) Σημερινή κατάσταση φυλάξεως:

Ἡ Σάμος εἶναι ὁ μόνος ἀρχαιολογικὸς τόπος τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ὃ ὁποῖος στερεῖται Μουσείου. Τὰ εὐρήματα κεῖνται ἐντὸς προσωρινῶν ἀποθηκῶν ἢ εἰς τὸ ὕπαιθρον, ἐγκαταλελειμμένα εἰς τὴν καταστροφὴν καιρικῶν ἐπιδράσεων ἢ βεβήλων χειρῶν. Εὐρίσκονται πρὸς τὸ παρὸν κατασπαρμένα:

1) εἰς τὴν «Μουσεῖον» ὀνομαζομένην αἴθουσαν τοῦ Ἀρχεῖου ἐν Βαθῷ. Τὰ ἐν αὐτῇ φυλασσόμενα εὐρήματα εἶναι καλῶς τοποθετημένα καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ, ὃ χῶρος ὅμως περιορισμένος καὶ ἤδη ὑπερπλήρης.-

2) ἐν τῷ Δημαρχεῖῳ Τηγανίου. Μερικὰ τῶν πολυτιμωτέρων ἀγαλμάτων ἐκ λίθου μαλακοῦ εὐρίσκονται ἐν τῷ γραφείῳ κινδυνεύοντα νὰ φθαροῦν ἐκ τῆς προστριβῆς τῶν καθεκλῶν καὶ τῶν τραπεζῶν, ἢ νὰ ραντίζονται διὰ μελάνης. Μία παραπλεύρως κειμένη ἀποθήκη, μετὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τεθραυσμένων ὑελοπινάκων περιέχει φύρδην μίγδην ἀλλεπαλλήλως στιβαγμένα ἀγάλματα, ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ ἐπιγραφάς. Ἄλλα τεμάχια εὐρίσκονται ἐν ὑπαίθρῳ πρὸ τῆς εἰσόδου, βρεχόμενα ἐκ τῆς ὑδρορρόης. Μὴ ὑπάρχοντος ἄλλου χώρου, ἐτοποθέτησαν

3) ἕτερα τεμάχια, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἓν ὑπερμέγεθες ἀγαλ-

μα τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ, ἐντὸς ἡρειπωμένου ὑπογείου τοῦ Κάστρου Τηγανίου.-

4) Μικροεuryήματα κεραμευτικῆς καὶ τεμάχια τοιχογραφειῶν ἐκ τῆς παλαιᾶς πόλεως εὐρίσκονται προσωρινῶς τοποθετημένα εἰς κιβώτια ἐντὸς μιᾶς αἰθούσης τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

5) Ἐν ὑπὸ τῶν ἀνασκαψάντων ἐπίτηδες κατασκευασθέν ὑπόστεγον ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Ἡραίου (Κολόνα) εὐρίσκεται ἤδη ὑπερπληρωμένον μέτεμάχια πλαστικῆς καὶ κιβώτια κεραμευτικῆς μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὥστε νὰ ἀποκλείεται πᾶσα ἄλλη τοποθέτησις. Ὡς καὶ αἱ ἐξωτερικαὶ πλευραὶ τοῦ ὑποστέγου τούτου εὐρίσκονται ἤδη κατεilahμέναι ἀπὸ τεμάχια πλαστικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς ὡς καὶ ἐπιγραφῶν.

4) Δυνατότητες τελειωτικῆς τοποθετήσεως

τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Σάμου

Α'. Δεδομένου ὅτι ἐκενώθη εἰς τό Βαθύ ἕτερον οἰκοδόμημα, ὅπου θὰ τοποθετηθῇ τὸ Ἀρχεῖον, ὑπάρχει ἡ δυνατότης παραχωρήσεως ὁλοκλήρου τοῦ παλαιοῦ κτιρίου τοῦ Ἀρχείου, ἵνα χρησιμοποιηθῇ ὡς Μουσεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον δύνανται νὰ συγκεντρωθοῦν ὅλα τὰ εὐρήματα τῆς πόλεως Σάμου καὶ τοῦ Ἡραίου. Ἐναντίον ὅμως τῆς λύσεως ταύτης ὑπάρχουν οἱ ἑξῆς λόγοι:

1) Ἡ τοποθέτησις μεγάλων ἔργων πλαστικῆς ἐντὸς τῶν ἐν λόγῳ αἰθουσῶν θὰ ἦτο ἐξαιρετικῶς ἀκατάλληλος καὶ ἀναξία αὐτῶν, διότι τὰ ἀγάλματα θὰ ἐστέκοντο πολὺ στενόχωρα, φωτιζόμενα ἀνεπαρκῶς.

2) Τό Βαθύ ἀπέχει ἀπὸ τὸ Τηγάνι, τοῦτέστιν ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῆς παλαιᾶς πόλεως, περίπου 13 χιλιομέτρα, ἀπὸ τὸ Ἡραῖον δέ 19 χιλιομέτρα. Μία τοιαύτη ἀπόστασις μεταξὺ τῶν ἀρχαίων ἐρειπίων καὶ ἐνὸς τοπικοῦ Μοσείου, περιλαμβάνοντος τὰ ἐξ αὐτῶν εὐρήματα, εἶνε λίαν ἄστοχος.-

Β'. Διὰ τῆς ἀνεγέρσεως ν έ ο υ κ τ ι ρ ί ο υ έ ν Τ η -
γ α ν ί ω αί ώς ἄνω δυσχέρειαι παρακάμπτονται. Ὁ φύλαξ τοῦ Μου-
σείου θά ἠδύνατο συγχρόνως νά ἀναλάβῃ τὴν ἀναγκαίαν ἐπιτήρησιν τῶν
ἀρχαίων ἐρειπίων, ὁ καθαρισμὸς δέ, ἡ συγκόλλησις καί ἡ τοποθέτησις
τῶν εὐρημάτων θά ἠδύναντο νά γίνωσιν ἐν ἀμέσῳ συνοχῇ πρὸς τὰς ἀνα-
σκαφάς.-

Ἡ κοινότης διέθεσε διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἕν οἰκόπεδον. Κεῖ-
ται ἐπὶ τοῦ κάστρου τοῦ Λογοθέτου, ἠρευνήθη δέ ἤδη ἡ θέσις αὐτοῦ
ἀρχαιολογικῶς. Τὰ κατὰ τὴν ἐξέτασιν αὐτὴν ἀνακαλυφθέντα ἀρχαῖα λεί-
ψανα κτιρίων δέν ἀποτελοῦσι ἐμπόδιον, διότι εἶνε κακῶς διατηρημένα
καί δέν διδάσκουσιν ἀξιόλογόν τι.-

Τὸ μέρος κεῖται εἰς δεσπόζουσαν θέσιν παραπλεύρως τῆς Μητροπόλεως,
τὴν ἐμφάνισιν τῆς ὁποίας οὐδόλως θά ἐπηρεάσῃ τὸ κτίριον. Ἡ ἔκτασις
μιας ρωμαϊκῆς ἐπαύλεως, ἥς τὰ θεμέλια ἀνεσκάφησαν ἐν μέρει, συνο-
ρεύει μὲ τὸ οἰκόπεδον καί θά ἦτο λίαν κατάλληλος ὡς αὐλή τοῦ Μου-
σείου. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων αὐτῶν κατηρτίσθη ἤδη πρό δύο ἐτῶν
σχέδιον παρὰ τοῦ κ. Ὁρλάνδου, ἀνταποκρινόμενον πληρέστατα πρὸς ὅλας
τὰς ἀπαιτήσεις.-

Κατὰ τὸ 1930, ὅταν κατηρτίσθη τὸ ἐν λόγῳ σχέδιον ὑπῆρχε
πίστωσις σημαντικοῦ ποσοῦ ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας διὰ
τὴν ἐπισκευὴν καί ἀνέγερσιν ἐλληνικῶν Μουσείων, ἡ δέ ἐ γ κ α τ ᾱ -
σ τ α σ ι ς Μ ο υ σ ε ί ο υ έ ν Τ η γ ᾱ ν ι ἦ τ ο ἀ π ο φ α -
σ ι σ μ έ ν η. Ἡ ἔλλειψις προσωπικοῦ ἐδυσχέραινε ὅμως ταῦτοχρόνους
ἐργασίας εἰς διάφορα σημεῖα. Ἦρχισαν τότε αἱ ἐργασίαι εἰς ἄλλους
τόπους, π.χ. ἡ ἐπέκτασις τοῦ Μουσείου τῆς Δήλου. Τοιουτοτρόπως ἀνε-
βλήθη ἡ ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν ἐν Σάμῳ, ἐν τῷ μεταξύ δέ ἐξηντλήθη ἡ
σχετικὴ πίστωσις.-

Κατά πληροφορίας τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ὑπάρχει τώρα ἡ ἐλπίς νά γίνη τῇ βοηθείᾳ περιορισμένου πο-
σοῦ τοῦλάχιστον μία ἀρχή, ἀνεγειρομένων προσωρινῶς 1 ἕως 2 αἰθου-
σῶν. Ἡ ἀνέγερσις ὅμως αὕτη δύναται μόνον τὰς πρωτίστας ἀνάγκας νὰ
θεραπεύσῃ, εἶναι δέ ἄστοχος πρᾶξις νά τοποθετηθοῦν τὰ ἀρχαῖα πάλιν
προσωρινῶς καί ἐν ἀναμονῇ μελλουσῶν ἐπεκτάσεων, τοὔτέστι νέων μετα-
τροπῶν. Ὡς ἐκ τούτου ἐπιβάλλεται ἡ ταχεύ-
α πραγματοποίησις ἐνὸς τελειωτικοῦ
οἰκοδομήματος.-

Ἡ κατανομή τῶν εὐρημάτων μεταξὺ τοῦ Ἀρχείου ἐν Βαθύ καί ἐνὸς
περιορισμένου νέου οἰκοδομήματος ἐν Τηγανίῳ θὰ ἦτο, ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγ-
κῃ, συζητήσιμος, συνεκείμην ὅμως τῶν ἀνωτέρω ὑπὸ τὸ στοιχεῖον Α μνη-
μονευθέντων λόγων ὅχι ἐὺκταίᾳ.-